

กระบวนการและผลของการศึกษาบทเรียนที่มีผลต่อการเรียนรู้ของครู: การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม*

PROCEDURES AND EFFECTS OF LESSON STUDY ON TEACHERS' LEARNING:

A SOCIAL NETWORK ANALYSIS

นายไผ่ วสียงกูร **

PaiWasayangkull

รศ.ดร.สิริพันธ์ สุวรรณมรรคา ***

Assoc. Prof. SiripaarnSuwanmonkha, Ph.D.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ลักษณะกระบวนการเรียนรู้และปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของครูที่ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ กรณีศึกษาโรงเรียนอนุบาลวัดคลองใหญ่ อำเภอกลองใหญ่ จังหวัดตราด เก็บรวบรวมข้อมูล จากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์เอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา สร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า 1) ลักษณะกระบวนการการศึกษาบทเรียนมีลักษณะเป็นวงจรตั้งแต่ละวงจรประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอน คือ การกำหนดเป้าหมายและวางแผนการสอน การปฏิบัติการสอนและการสังเกต การอภิปรายผลและการสะท้อนกลับ เป็นการดำเนินการแบบร่วมมือของกลุ่มศึกษาบทเรียนในลักษณะชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์และทรัพยากรทางการศึกษาและส่งเสริมมุมมองเชิงบวกต่อการทำงานซึ่งกันและกัน 2) ลักษณะปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของครูมีลักษณะความสัมพันธ์แนวนอน มีครูหัวหน้าฝ่ายวิชาการเป็นทั้งบุคคลศูนย์กลางของเครือข่ายและบุคคลคั่นกลาง โดยมีปัจจัยจากการสนับสนุนของผู้บริหารและศึกษานิเทศก์

* งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์สำหรับนิสิตจากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

** นิสิตมหาบัณฑิตสาขาวิชาวิธีวิทยาการวิจัยการศึกษา ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

E-mail Address: pai.wasayangkull@gmail.com

*** อาจารย์ประจำสาขาวิชาวิธีวิทยาการวิจัยการศึกษา ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

E-mail Address: siripaarn.s@gmail.com

ISSN 1905-4491

Abstract

This qualitative research study aimed to analyze the teachers' characteristics of learning process and interaction. This case study was conducted at Anuban Wat KhlongYai School in Klong Yai District, Trat Province. The data was collected from observation, interview, and documentary analysis. Content analysis and analytic induction were used to analyze the data. The results revealed that: 1) The characteristic of the learning process was cyclical consisting of three stages: setting goals and planning lessons, teaching and observing, and discussing and reflecting. Also, the learning group cooperation was in the form of a professional learning community; teachers exchanged knowledge, experiences, and educational resources as well as enhanced one another in their positive thinking toward their work. 2) The characteristics of interaction between teachers took the form of a flat relationship with the head of the academic department as central and betweenness centrality with the support from administrators and supervisors..

คำสำคัญ: การศึกษาบทเรียน/การเรียนรู้ของครู/การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม

KEYWORDS: LESSON STUDY/TEACHERS' LEARNING/SOCIAL NETWORK ANALYSIS

บทนำ

ครูเป็นบุคลากรที่สำคัญยิ่งในการขับเคลื่อนระบบการศึกษา ครูจึงต้องเป็นผู้ที่แสวงหาความรู้ พัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลาบนแนวคิดที่ว่า ถ้าต้องการเด็กแบบใด ครูและวิธีการจัดการเรียนการสอนต้องมีพฤติกรรมเช่นนั้น ถ้าเราสามารถที่จะปฏิรูประบบครู และบุคลากรทางการศึกษาสร้างโอกาสทางการเรียนรู้ของครู ย่อมหมายถึงผลสำเร็จของการศึกษา (Fernandez, 2002; Rigelman & Ruben, 2012) คุณภาพครูเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการเพิ่มผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนตนเองอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะเมื่อตระหนักถึงสังคมโลกที่เปลี่ยนไป การศึกษาในทศวรรษที่ 21 ครูจำเป็นที่จะต้องปรับตัวและพัฒนาตนเองเป็นอย่างมาก เปลี่ยนบทบาทจากผู้สอน เป็นผู้สนับสนุน ผู้อำนวยความสะดวก หรือโค้ช เป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อนักเรียน เพื่อนครู ผู้ปกครอง ชุมชนและนักวิชาการ เป็นต้นแบบของบุคคลแห่งการเรียนรู้และต้องเป็นผู้ในการเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ (วิจารณ์ พานิช, 2555) ครูจำเป็นต้องมีสมรรถนะในการพัฒนาตนเองและทำงานเป็นทีม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551)

แต่จากรายงานการวิจัยสภาพปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาการจัดการเรียนการสอนที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนยังมีอยู่มากมาย ทั้งครูมีภาระงานอื่นที่นอกเหนือจากภาระงานสอนมากเกินไป ครูมีศักยภาพไม่เพียงพอต่อการจัดการเรียนการสอน ครูต้องใช้เวลาในการทำผลงานวิชาการมากเกินไป ครูขาดความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรอย่างลึกซึ้ง ครูขาดขวัญและกำลังใจ ขาดการนิเทศ ติดตามผลและการพัฒนา การอบรมครูไม่สอดคล้องกับความต้องการของครู (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550; สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552) และครูยังทำงานอย่างโดดเดี่ยว (Rigelman & Ruben, 2012)

การศึกษาบทเรียนเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพครู โดยกลุ่มเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาอย่างร่วมมือ เพื่อพัฒนาครู พัฒนาการจัดการเรียนการสอน และเป้าหมายที่สำคัญที่สุดคือการพัฒนานักเรียน เป็นการศึกษาวิจัยแผนการสอนอย่างต่อเนื่อง ผ่านกระบวนการที่เป็นระบบที่เน้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มศึกษาผ่านบทเรียน ผ่านการสังเกต และการสะท้อนผล (Burghes, 2010; Isoda, 2010; Murata, 2011)

ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดของการศึกษาบทเรียนเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจที่นำไปสู่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของครูตั้งแต่แรก คือ การที่ครูต้องมีการวางแผนการทำงานร่วมกันของครูในการออกแบบบทเรียน การทดลองสอนจริง และปรับปรุงบทเรียนจนเกิดสัมฤทธิ์ผลแก่ผู้เรียน การศึกษาบทเรียนจึงเป็นกิจกรรมที่น่าจะสร้างกระบวนการเรียนรู้ของครูที่นำไปสู่การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพครู ประเด็นวิจัยที่เชื่อมโยงผลของการใช้แนวคิดการศึกษาบทเรียนมาสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพนี้ยังไม่ปรากฏชัดเจน ทำให้น่าสนใจว่ากระบวนการเรียนรู้จากการศึกษาบทเรียน จะทำให้ครูมีการทำงานแบบเครือข่ายการเรียนรู้ในลักษณะใด และส่งผลต่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ ได้ในลักษณะใดผลการวิจัยนี้น่าจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาครูที่มีคุณภาพอย่างยั่งยืน ส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานแบบร่วมมือของครูในบริบทการทำงานจริง ซึ่งจะส่งผลดีสุดต่อการจัดการเรียนการสอนและนักเรียนเป็นสำคัญอย่างมีคุณภาพ

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์ลักษณะกระบวนการเรียนรู้และปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของครู

วิธีดำเนินการวิจัย

การเลือกกรณีศึกษา

ผู้วิจัยเริ่มต้นศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับโรงเรียนที่ดำเนินการศึกษาบทเรียน จากสำนักพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่ามีโครงการพัฒนาครู ปี 2556 ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ภายใต้โครงการพัฒนาครูโดยใช้กระบวนการสร้างระบบพี่เลี้ยง coaching and mentoring ทั้งในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา และศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ซึ่งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด นั้นมีการดำเนินการโครงการดังกล่าวโดยใช้กระบวนการการศึกษาบทเรียน จำนวนทั้งสิ้น 13 โรงเรียน และครูส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษาผู้วิจัยเลือกกรณีศึกษาแบบเจาะจง (purposive sampling) 1 โรงเรียน

ตามเกณฑ์ดังต่อไปนี้

- 1) โรงเรียนระดับประถมศึกษาที่ดำเนินการการศึกษาบทเรียน
- 2) โรงเรียนที่กลุ่มศึกษาบทเรียนมีความหลากหลายของภูมิหลังทั้ง เพศ วิชาที่สอน ระดับชั้นที่สอน ประสบการณ์ในการสอน และบทบาททางวิชาการ
- 3) ผู้บริหารและครูในโรงเรียนยินดีให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูล

แหล่งข้อมูล

1. แหล่งข้อมูลเอกสาร ได้แก่ ข้อมูลโรงเรียน แผนการปฏิบัติงาน เอกสารรายงานการปฏิบัติงาน รายงานการประชุม แผนประกอบการสอน เอกสารจัดบันทึก
2. แหล่งบุคคล ได้แก่ ข้อมูลบุคคลที่ได้จากการสังเกต และสัมภาษณ์กลุ่มศึกษาบทเรียนทุกคนที่ดำเนินการศึกษาบทเรียนในโรงเรียนกรณีศึกษา
3. แหล่งเหตุการณ์สนาม ได้แก่ สภาพกายภาพของโรงเรียน กิจกรรมในชั้นเรียน การประชุมกลุ่มศึกษาบทเรียน กิจกรรมปฏิสัมพันธ์ของครู

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบไปด้วย

1. แบบบันทึกข้อมูลเอกสาร
2. แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบที่ใช้จัดบันทึกการสัมภาษณ์ทั้งแบบทางการและไม่เป็นทางการ โดยแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์มีความใกล้เคียงกันในแต่ละแหล่งข้อมูล ซึ่งปรับให้สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูล
3. แบบสังเกตเป็นแบบจัดบันทึกข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมมีแบบสังเกตคือ 2 ชุด คือ แบบสังเกตสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และแบบสังเกตการดำเนินการศึกษาบทเรียน
4. แบบสอบถามเครือข่าย เป็นแบบสอบถามสังคมมิติ ที่ใช้ศึกษาปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มศึกษาบทเรียน ประกอบด้วย 2 ส่วนคือ 1) ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม และ 2) ข้อมูลสังคมมิติที่เกี่ยวกับกลุ่มศึกษาบทเรียน

การศึกษาภาคสนาม

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาภาคสนามตั้งแต่วันที่ 13 มกราคม – 28 เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบไปด้วย

1.1 การเตรียม และการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผู้วิจัยสรุปข้อมูลภาคสนามที่เก็บรวบรวมในแต่ละครั้ง ทำการลดทอนข้อมูลจำแนกตามประเด็น และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ต่อ ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยวิธีการสามเส้าทั้งด้านแหล่งข้อมูล (แหล่งเวลา บุคคล สถานที่) ด้านวิธีการ (การสังเกต การสัมภาษณ์ การวิเคราะห์เอกสาร

1.2 การวิเคราะห์เนื้อหา และสร้างข้อสรุป

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่เตรียมในขั้นต้น มาสังเคราะห์และนำเสนอโดยการบรรยาย ใช้การเปรียบเทียบข้อมูลหาความเหมือนความต่างของข้อมูล เชื่อมโยง ตีความ สร้างข้อสรุป การสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัย

1.3 ตรวจสอบความตรง

ผู้วิจัยตรวจสอบความตรงของข้อสรุปที่ได้ โดยการผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ผู้วิจัยพัฒนาประเด็นสาระสำคัญ การตีความและข้อสรุป

1.4 การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม โดยโปรแกรมสำเร็จรูป gephi

เป็นการวิเคราะห์ภาพรวมของเครือข่ายการศึกษาบทเรียนในรูปแบบของเครือข่ายทางสังคมและบุคคลสำคัญ ที่ประกอบไปด้วย

1.4.1 บุคคลที่มีความเป็นศูนย์กลาง (weighted degree)

1.4.2 บุคคลคั่นกลาง (betweenness centrality)

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ลักษณะกระบวนการเรียนรู้ของครู

กระบวนการการศึกษาบทเรียนของโรงเรียนกรณีศึกษา มีครูในกลุ่มศึกษาบทเรียนทั้งสิ้น 13 คน โดยมีผู้อำนวยการโรงเรียนและรองผู้อำนวยการโรงเรียนคอยช่วยสนับสนุน ให้คำปรึกษา มีลักษณะ

กระบวนการการศึกษาบทเรียนโดยใช้วิธีการจับคู่เพื่อนสนิท (buddy) โดยครู 2 คนที่จับคู่กันจะให้การชี้แนะ (coaching) ซึ่งกันและกัน ถือว่าเป็นกลุ่มศึกษาบทเรียนย่อย โดยแต่ละคู่จะมีความหลากหลายของภูมิหลังแล้วแต่ความเหมาะสมทั้งกลุ่มสาระ ระดับชั้นที่สอน ตลอดจนความพึงพอใจซึ่งกันและกัน ที่จะช่วยเหลือชี้แนะระหว่างกระบวนการการศึกษาบทเรียนก่อนที่จะขยายไปสู่การปฎิภาเรียนรูในระดับอื่นๆที่ใหญ่ออกไป

“.....การจับคู่บัดดี้อยากให้จับกันโดยความพึงพอใจส่วน
หนึ่ง สารการเรียนรู้ส่วนหนึ่ง ถ้ามันจับคู่กันไม่ได้ในกลุ่มสาระก็
ให้ไปประเด็นที่หนึ่งคือความพึงพอใจกัน ที่จะได้คุยกันได้ บัดดี
กันจริงๆ.....”

ผู้อำนวยการโรงเรียน

โดยกระบวนการการศึกษาบทเรียนนั้นจะกระทำทั้งสิ้น 3 วงจร (บทเรียนวิจัย) ซึ่งแต่ละวงจรประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1.1 การกำหนดเป้าหมายและวางแผนการสอน เป็นการกำหนดเป้าหมายของการศึกษาที่กลุ่มศึกษาบทเรียนให้ความสนใจร่วมกัน สอดคล้องกับปัญหาหรือสภาพการจัดการเรียนการสอนจริงในชั้นเรียน เป็นไปเพื่อกำหนดทิศทาง เป้าหมาย วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนจากนั้นครูแต่ละคนจะออกแบบและสร้างแผนการสอนที่สอดคล้องกับเป้าหมายที่ตั้งไว้ข้างต้นด้วยตนเอง โดยอาจสร้างแผนการสอนใหม่หรือพัฒนาแผนการสอนที่มีอยู่เดิม รวมไปถึงการจัดเตรียมสื่อการสอน แผนการสอนที่ได้ในขั้นตอนนี้เรียกว่าแผนที่ 1 หรือแผน a แผนที่จัดทำขึ้นส่วนใหญ่เป็นแผนรายคาบที่ส่งเสริมให้นักเรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน ที่ประกอบไปด้วย (1) การเรียนรู้ตั้งคำถาม เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาความคิดที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตฝึกให้ผู้เรียนมีความช่างสังเกตเกิดความสงสัยระหว่างการเรียนรู้ พร้อมทั้งฝึกการตั้งคำถามอย่างสร้างสรรค์ที่จะช่วยจุดประกายและกระตุ้นความสนใจในการเรียนรู้(2) การเรียนรู้เพื่อแสวงหาสารสนเทศ เป็นการสืบค้นสอบถามสัมภาษณ์ทดลองทดสอบรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆทั้งบุคคลอินเตอร์เน็ตห้องสมุดเอกสารตำราเพื่อให้นักเรียนนำข้อมูลและสารสนเทศมาถ้ลนกรองและคัดสรรในส่วนที่เป็นประโยชน์มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ (3) การเรียนรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนมีความเข้าใจในการสรุปเหตุผลซึ่งจะต้องผ่านกระบวนการที่หลากหลายทั้งอุปนัยและนิรนัยมีการอภิปรายแลกเปลี่ยนถกเถียงด้วยกระบวนการประชาธิปไตยให้ได้ข้อยุติและเกิดการยอมรับในความคิดที่แตกต่าง(4) การเรียนรู้เพื่อสื่อสาร เป็นการส่งเสริมทักษะด้านภาษาพูดภาษาเขียนการนำเสนอแก่นักเรียน ทั้งยังเน้นพัฒนาเทคนิคศิลปะและวิธีการนำเสนอครอบคลุมการใช้เทคโนโลยีตลอดจนส่งเสริมให้เกิดนำเสนอที่มีประสิทธิภาพ (5) การเรียนรู้เพื่อตอบแทนสังคมเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดที่ต้องสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองให้นักเรียน และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันปฏิบัติหน้าที่อย่างสร้างสรรค์เกื้อกูลมีจิตสาธารณะ

หลังจากนั้นครูแต่ละคนจะนำแผน a มาแลกเปลี่ยนกับคู่เพื่อนสนิทของตนเอง เพื่อช่วยให้คำชี้แนะซึ่งกันและกันถึงประสิทธิภาพ จุดเด่น จุดอ่อน ข้อจำกัด ของแผน a ที่อาจจะเกิดขึ้นในชั้นเรียนเปิดโอกาสให้คู่เพื่อนสนิทได้เรียนรู้ร่วมกันเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งด้านศาสตร์การสอน ประสบการณ์ ทักษะคิดที่จะเป็นไปเพื่อการพัฒนาแผนการสอนให้พร้อมเหมาะสม สอดรับกับความต้องการของนักเรียนอย่างแท้จริง แผนการสอนที่ได้รับการปรับปรุงและพัฒนาโดยคู่เพื่อนสนิทคือแผนที่ 2 หรือ แผน b

“.....ก็ส่วนใหญ่มันก็ไม่มีเปลี่ยนแปลง เพราะว่าว่ามันก็ต้องใช้หลักสูตรแกนกลางอยู่แล้ว ต้องอิงจากหลักสูตรแกนกลางของโรงเรียน ของสถานศึกษา เราก็เขียนแผน a ของเราก่อน จากนั้นก็มาคุยมาปรับกับบัดดี้เรามันก็มีความแตกต่าง”

ครู T11

“.....เราต้องเน้นให้มีขั้นตอนต่างๆคือ การตั้งคำถาม การสืบค้น การสรุป การนำเสนอ การตอบแทนสังคม ขั้นตอนเหล่านี้แล้วแต่เรามาจัดเรียงไม่ได้ตายตัวอะไร.....ถ้าจะมองดูเอาจริงๆเหล่านี้ก็กระบวนการทางวิทยาศาสตร์นะ ก็อาจจะต้องเพิ่มข้อ 5 มา.....”

ครู T12

1.2 การปฏิบัติการสอนและการสังเกต เป็นขั้นตอนของการนำแผนการสอนที่พัฒนาโดยคู่เพื่อนสนิท (แผนb) ไปใช้จริงในชั้นเรียนโดยครูผู้ออกแบบแผนการสอน โดยมีเพื่อนสนิทเข้าไปสังเกตการณ์การสอน ช่วยเก็บข้อมูลในขณะที่ยังดำเนินการเรียนการสอนทั้ง การจดบันทึก การบันทึกภาพหรือวิดีโอ บางครั้งนอกจากคู่เพื่อนสนิทแล้วกลุ่มศึกษาบทเรียนคนอื่นยังเข้าร่วมสังเกตการณ์การสอนด้วยเช่นกัน ส่วนมากในสังเกตการณ์การสอนกลุ่มศึกษาบทเรียนมักประจำหลังห้องเพื่อให้เห็นมุมมองที่หลากหลายโดยมีประเด็นการสังเกตดังนี้ (1) ด้านนักเรียน เป็นการสังเกตปฏิกิริยา การแสดงออก การตอบสนอง พฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงตลอดคาบเรียน ตลอดจนสังเกตนักเรียนเป็นรายบุคคลที่มีความโดดเด่นทั้งด้านบวกและด้านลบ (2) ด้านการจัดการเรียนการสอน อันได้แก่ ลักษณะ ความเหมาะสม ขั้นตอน ประสิทธิภาพ เทคนิคในคาบเรียนทั้งที่ส่งเสริมและเป็นอุปสรรคในการเรียนรู้ของนักเรียนตลอดจน การบริหารชั้นเรียน ปฏิสัมพันธ์ของครูและนักเรียน ความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ (3) ด้านครู เป็นการสังเกตปฏิกิริยาการตอบสนองของครู การตั้งคำถาม การลำดับการอธิบายที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอน (4) ด้านสื่อการเรียนการสอนและแหล่งการเรียนรู้ เป็นการสังเกตความเหมาะสม สอดคล้อง ความถูกต้อง ครอบคลุมทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ (5) ด้านบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม เป็นการสังเกตบรรยากาศและสภาพแวดล้อมในชั้นเรียน ที่จะส่งผลต่อประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอน

“.....โดยส่วนใหญ่เขาจะไม่ลงลึกเรื่องเนื้อหา เพราะว่าบางทีเขาจะไม่ใช้วิชาเอกของเขา แต่ๆมองดูรูปแบบของการสอนมากกว่า ตรงนี้ตรงนั้น เขาจะแนะนำส่วนรูปแบบของการสอนซะมากกว่า ว่า เป็นอย่างไร ส่วนเนื้อหาเขาจะไม่ค่อยเข้าถึงลึกเท่าไรเราก็ดูบรรยายทั่วไปของเขาเพราะมันต่างกับวิชาอื่นตรงที่วิชาพละมันนอกห้องเรียนแบบเอาต์ดอร์ ดูสื่อของเขาว่าเป็นอย่างไรเหมาะสมหรือไม่บางทีในแผนมันดูดีนะแต่ของจริงก็ไม่เหมาะสม..... ”

ครู T31

“.....เราเด็กกลุ่มเดียวกัน เราก็จะดูพฤติกรรมว่าในคาบ เราคาบเขานเด็กมันเหมือนกันมัย เป็นอย่างไรบ้าง.....รูปแบบ วิธีการสอน เราต่างคนต่างสอนคนละสไตล์นะครั้บ ก็คือคุ้บตั้ เรา ก็สอนแบบใจดีมาก จะมีเกมการละเล่นแบบ ให้เด็ก ตลอดอะ แบบ บางทีก็ตามใจเด็กบ้างก็มี แต่เราก่อนข้างจะเข้ม อาจจะมีแตกต่างตรงนี้.....ดูเรื่องการควบคุมชั้นเรียนของเขาด้วยว่าเป็นอย่างไรมีการจัดการอย่างไร.....”

ครู T32

1.3 การอภิปรายผลและการสะท้อนกลับเป็นการอภิปรายผลของปฏิบัติการสอนโดยกลุ่มการศึกษา บทเรียนที่เข้าสังเกตการณ์การสอนเป็นไปเพื่อร่วมกันปรับปรุงแผนการสอน และนำไปปฏิบัติการสอนในครั้งต่อไป โดยทุกคนที่สังเกตการณ์การสอนจะส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น มีลักษณะอภิปรายทีละคน ทีละประเด็นในขั้นต้นจะสรุปประสิทธิภาพของการสอน สภาพที่เกิดขึ้น จุดเด่นและจุดด้อย และช่วยกันอภิปรายถึงแนวทางในการปรับปรุงแผนการสอนและนำไปสู่การปฏิบัติการเรียนการสอนแผนการสอนที่ถูกพัฒนาใน กระบวนการนี้คือแผนที่ 3 หรือ แผนที่ c ที่พร้อมจะนำไปใช้ในชั้นเรียนอื่นๆต่อไป

“.....เราก็ต้องเปิดใจรับ คำแนะนำจากบั้ตั้เรา กับจาก รอง ผ.อ.เขต ศึกษาพิเศษ เพื่อนครูในโรงเรียน คือ เราต้อง ยอมรับในคำแนะนำที่เขาให้เรา มันก็จะทำให้เราปรับการเรียน การสอน แผนของเรามันพัฒนาในด้านที่ดีขึ้น.....บั้ตั้เขาก็จะมา คอมเมนต์เราว่ามีข้อดีข้อเสียอย่างไร ควรปรับอย่างไร เขามักพูด ชมหรือเสริมให้กำลังใจเรานะ....”

ครู T41

“.....เราจับกลุ่มกัน ปรึกษากัน มาสะท้อนความคิดกัน เพื่อปรับแผน แล้วเอาไปสอนต่อในคาบเรียนต่อไป.....แล้วมี ปัญหาเราไค้ขอออกมา ผ.อ. เขาเข้าดู ศึกษาพิเศษเข้าดู เราก็จะ มาสะท้อนความคิดกัน เอาประเด็นจากในห้องมาคุย ก็ปรับมาก น้อยแล้วแต่แผน ก็จะได้แผนที่ c มา แล้วก็เอาไปสอนอีกห้องหนึ่ง เวียนกัน.....เวลาคอมเมนต์กันนะก็ใช้ช่วงเวลาวางนี้แหละ เน้น การเสริมกำลังใจ เอาข้อมูลมาแลกเปลี่ยนกัน.....”

ครู T42ตอนที่ 2 ลักษณะปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของครู

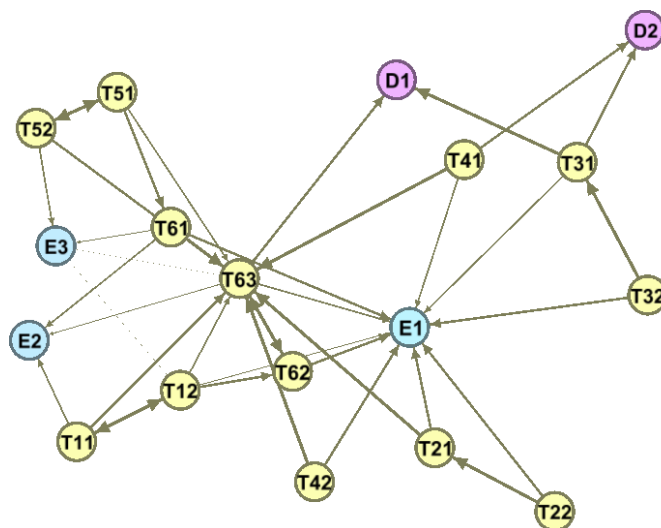
เมื่อเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มศึกษาบทเรียน พบว่า มีจำนวนของสมาชิกภายในเครือข่ายทั้งสิ้น 18 คน โดยแบ่งออกเป็นกลุ่มศึกษาบทเรียนที่เป็นครูในโรงเรียนทั้งสิ้น 13 คน (T11 - T63) เป็นผู้บริหาร สถานศึกษาทั้งสิ้น 2 คน (D1, D2) และเป็นผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกจากสำนักงานเขตพื้นที่ประถมศึกษา จังหวัดตราด ทั้งสิ้น 3 คน (E1-E3)มีโครงสร้างปกติ กล่าวคือ มีบุคคลที่เป็นศูนย์กลางของเครือข่ายอย่าง

ชัดเจน กลุ่มศึกษาบทเรียนทั้งหมดมีความเชื่อมโยงกัน ไม่มีกลุ่มศึกษาบทเรียนคนใดหลุดออกนอกเครือข่าย เมื่อพิจารณาตามลักษณะการเชื่อมต่อ พบว่ากลุ่มศึกษาบทเรียนส่วนใหญ่จะมีการรับเข้าและการส่งออกระหว่างคู่เพื่อนสนิท (buddy) เป็นสำคัญ

บุคคลที่มีความเป็นศูนย์กลาง (weighted degree) มากที่สุดคือ ครู T63 โดยมีค่าน้ำหนักองศาอยู่ที่ 57 ถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางอันดับหนึ่งของการดำเนินการศึกษาบทเรียน รองลงมาคือ E1 ด้วยน้ำหนักองศา 26 ทั้งนี้ลำดับถัดมาจะมีการเกาะกลุ่มกันอยู่ในช่วงค่าน้ำหนักองศาตั้งแต่ 17 - 20

ทั้งนี้ครู T63 ดำรงตำแหน่งหัวหน้ากลุ่มบริหารงานวิชาการในปีการศึกษาปัจจุบันที่ดำเนินการการศึกษาบทเรียนถือได้ว่าเป็นคนที่มีส่วนสำคัญที่สุดของเครือข่ายทางสังคมในขั้นตอนการออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ ที่น่าสนใจคือดาวเด่นอันดับสอง เป็นผู้เชี่ยวชาญภายนอกจากสำนักงานเขตพื้นที่ประถมศึกษาที่มีหน้าที่โดยตรงในการที่ทำงานร่วมกับโรงเรียนหรือสถานศึกษาเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาช่วยให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับขั้นตอนของการอภิปรายผลและสะท้อนกลับของการดำเนินการการศึกษาบทเรียน

บุคคลคั่นกลาง (betweenness centrality) สูงที่สุดคือ ครู T63 มีค่าเท่ากับ 9.50 รองลงมาคือ ครู T12 และครู T62 มีค่าเท่ากับ 3.50 และ 2.50 ตามลำดับ โดยความเป็นบุคคลคั่นกลางระหว่างอันดับหนึ่ง ครู T63 และอันดับรองลงมา มีความห่างค่อนข้างมาก กล่าวได้ว่า ครู T63 เป็นบุคคลที่โดดเด่นในด้านของการประสานงานทำที่หน้าที่คนกลางระหว่างสมาชิกด้วยกัน แต่เมื่อพิจารณาถึงมิติของการเชื่อมต่อพบว่า ครู T21 จะมีมิติการเชื่อมต่อนักกลางระหว่างดาวเด่นทั้งสองคือ ครู T61 และ E1 อาจกล่าวได้ว่าเป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับดาวเด่นในเครือข่าย ขณะที่ครู T31 จะมีมิติการเชื่อมต่อนักกลางกับฝ่ายบริหารของโรงเรียน เป็นคนกลางระหว่างกลุ่มศึกษาบทเรียนคนอื่นๆและผู้บริหาร

ภาพที่ 1 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของครูในการดำเนินการศึกษาบทเรียน

อภิปรายและข้อเสนอแนะ

1. การดำเนินการศึกษาบทเรียนของกลุ่มศึกษาบทเรียนโรงเรียนอนุบาลวัดคลองใหญ่ ประสบความสำเร็จด้วยดีตั้งแต่การดำเนินการศึกษาบทเรียนในเทอมแรก ด้วยหลายปัจจัย ทั้งการสนับสนุนของผู้บริหารสถานศึกษาและผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับ นฤมล อินทร์ประสิทธิ์ (2553) ที่กล่าวถึงความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาที่จะเป็นผู้ขับเคลื่อนนโยบาย ตลอดจนให้การสนับสนุนด้านทรัพยากร สื่อ

การจัดการเรียนรู้ การจัดการเวลาที่เอื้อต่อการประชุมงานกลุ่มครู ศึกษานิเทศก์หรือพื้นที่การศึกษาที่จะเข้ามาช่วยชี้แนะ ในฐานะผู้เชี่ยวชาญภายนอกด้านศาสตร์การสอน ด้านสาระวิชา การเสริมสร้างกำลังใจให้กับครูทั้งนี้โรงเรียนกรณีศึกษา ได้เข้าร่วมโครงการการพัฒนาครูโดยใช้กระบวนการสร้างระบบการชี้แนะและการเป็นพี่เลี้ยงของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทำให้ได้รับการสนับสนุนจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่มีอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการศึกษาคอยให้คำแนะนำและให้คำปรึกษา ตลอดจนติดตามให้กำลังใจอย่างสม่ำเสมอ

2. ความพึงพอใจของครูในการจัดทำแผนการสอนในบทเรียนวิจัยพบว่าครูมีความตื่นตัว ให้สนใจและไม่มี ความกังวลในการออกแบบแผนการสอน แม้ว่าการดำเนินการศึกษาบทเรียนอาจมีความกังวลและคิดว่าเป็นภาระงานเพิ่มที่สร้างความลำบากยุ่งยาก แต่เมื่อดำเนินการตามกระบวนการที่ตั้งไว้ก็พบว่าสิ่งที่ปฏิบัตินั้นไม่ใช่ภาระงานที่เพิ่มเติมแต่อย่างใด แต่เป็นความพร้อมของครูก่อนจะจัดการเรียนการสอน อีกทั้งยังได้รับกำลังใจพร้อมทั้งคำชี้แนะจากเพื่อนครู สอดคล้องกับ เกษร ทองแสน (2554) ที่กล่าวถึงความพร้อมและความสมัครใจในการทำงานของครู ที่ได้เรียนรู้ควบคู่กับการได้ปฏิบัติการสอนจริง ทั้งนี้ในระยะแรกของการดำเนินการศึกษาบทเรียนต้องดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่กดดันครูปฏิบัติงาน ไม่ปรับเปลี่ยนวิธีการสอน และธรรมชาติการสอนของครูโดยฉับพลัน สร้างทัศนคติมุมมองทางบวกในการทำงาน อีกทั้งกระบวนการเรียนรู้ ทั้ง 5 ขั้นตอน ยังช่วยสนับสนุนให้ครูมีระบบทางความคิดในการออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่วางไว้ที่จะช่วยให้ครูมีหลักยึดในการออกแบบแผนการสอน

3. การเปลี่ยนแปลงลักษณะของปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูในโรงเรียน ซึ่งเดิมนั้นปฏิสัมพันธ์การทำงานของครูจะเป็นไปในลักษณะบนลงล่าง ทั้งในระดับของฝ่ายบริหารกับครูปฏิบัติการสอน หรือในครูปฏิบัติการสอนด้วยกันที่มีช่องว่างของอายุ ประสบการณ์ ระดับการศึกษา สอดคล้องกับ ปัทมา พุ่มาวงค์ (2551) ที่พบว่าครูจะมีความสนิมสนมกับครูในระดับชั้นเดียวกันซึ่งมักแบ่งปันความรู้และความคิดกับคนที่สนิทเท่านั้น แต่เมื่อดำเนินการการศึกษาบทเรียนทำให้เกิดการเปิดใจรับฟัง การพร้อมที่จะเป็นผู้รับและผู้ให้คำแนะนำชี้แนะตลอดเวลา ที่ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเต็มที่ เชื่อในศักยภาพความสามารถของกันและกัน มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การทำงานแบบร่วมมือในลักษณะชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพที่มีความสัมพันธ์แนบแน่นเพิ่มมากขึ้น

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. กระบวนการการศึกษาบทเรียนควรดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป พยายามเชื่อมโยงการจัดการเรียนการสอน การฝึกอบรม ตลอดจนภาระงานอื่น เพื่อหลีกเลี่ยงภาระงานหรือกิจกรรมที่ซ้ำซ้อน เสริมกำลังใจในกระบวนการการศึกษาบทเรียน และมุ่งเน้นการสร้าง ความเข้าใจในหลักการสำคัญของการศึกษาบทเรียนแก่ครูก่อนที่จะดำเนินการศึกษาบทเรียน

2. ผู้บริหารสถานศึกษา หรือศึกษานิเทศก์ควรจัดทำแผนกระบวนการการศึกษาบทเรียนในระยะยาวอย่างน้อย 1 ปีการศึกษา ตลอดจนควรมีการดูแล ติดตาม กำกับ ให้คำแนะนำ กลุ่มศึกษาบทเรียนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอเพื่อให้เกิดความคงทน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. เพื่อให้ผลการวิจัยมีความครอบคลุมมากยิ่งขึ้น การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาโรงเรียนที่ดำเนินการการศึกษาบทเรียนในบริบทอื่น เช่น ลักษณะการบริหารโรงเรียน สังกัดของโรงเรียน

2. ศึกษาสมรรถนะของครูที่ดำเนินการศึกษาบทเรียนว่ามีความต้องการจำเป็น และควรที่จะส่งเสริมสนับสนุนสมรรถนะปัจจัยใดบ้าง

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- เกษร ทองแสน. (2554). *การพัฒนาครูตามมาตรฐานวิชาชีพครูคณิตศาสตร์โดยใช้การศึกษา
บทเรียน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษามหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นฤมล อินทร์ประสิทธิ์. (2555). *การศึกษาชั้นเรียน (Lesson Study): นวัตกรรมเพื่อพัฒนาครูและ
นักเรียน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปัทมา ทูมาวงศ์. (2551). *การวิเคราะห์รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือของครูในโรงเรียนที่มีการปฏิบัติดี: การ
ประยุกต์ใช้การวิเคราะห์เครือข่ายสังคม*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย
สาขาวิจัยการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. (2550). *รายงานการสังเคราะห์สภาวะการณ์และปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพ
การศึกษาไทย*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น.
- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. (2551). *รายงานการวิจัยสมรรถนะครูและแนวทางการพัฒนาครูใน
สังคมที่เปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพมหานคร: สกศ.
- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. (2552). *สภาพปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาการจัดการเรียนการสอนที่
ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด
วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น.
- วิจารณ์ พานิช. (2555). *วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ ในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์
วงศ์.

ภาษาอังกฤษ

- Burghes, D. (2010). *Lesson study: Enhancing Mathematics teaching and Learning*. Berkshire;
CfBT Education Trust.
- Fernandez, C. (2002). Learning from Japanese approaches to professional development The
case of Lesson study. *Journal of Teacher Education*, 53(5), 393-405.
- Isoda, M. (2010). Lesson study: Problem solving approaches in Mathematics education as a
Japanese experience [ICMER 2010]. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 8, 17-
27.
- Murata, A. (2011). *Lesson Study Research and Practice in Mathematics Education*. Dordrecht:
Springer
- Rigelman, N. M. & Ruben, B. (2012). Creating foundations for collaboration in schools:
Utilizing professional learning communities to support teacher candidate learning and
visions of teaching. *Teaching and Teacher Education*, 28(1), 979-989.